

ní – 25-26 *písař... k tomu hodný* srov. dále Práva zem. Ondř. z Dubé čl. 3 (str. 805) – 27 *řečníkům zástupcům, rádcům stran na soudě* – 29 *póhonové obeslání k soudu* – 31 *groš dobrý pražský dobrá mince, z dobrého kovu* – 32 *ciesar t. j. Karel IV.*; *pod majestátem* pod majestátní velkou pečetí, odtud i listiny vydávané s takovouto pečetí se zovu majestáty – 37 *odpověda neb neodpověda...* s odpověděním nebo bez něho (zákaz svépomoci v právu) – 38 *popraveno rozsouzeno; poprava soud, soudní okrsek* – 39 *poprávce...* soudní úředníci podle práva rozsuzující – 40 *skonána provedena* – 41 *popravovatí souditi* – 43 *umdleny oslabeny, vymýceny* – 45 *zlosti nepravosti, zlořády* – 50, *vydán ustanoven; ungelt dávká, poplatek v král. městech* – 51 *sešlo* bylo zrušeno – 54 *ruka moc, zásah moci* – 59 *po svých starostách zmrlých* po svých rodičích zemřelých – 60 *do jich let než dosáhnou zletilosti* – 62 *uvázáno* (zde ve smyslu) vydluženo – 63 *výše aby nebylo saženo, než...* dlužná částka se řídí podle listiny 66 *zavrzen zabezpečen* – 72 *vypovědění soudní výrok, nález* – 76 *pro tu věc zašli vzali se o tu věc* – 77 *jistost* jistota, ubezpečení – 77-78 *ostali smy zůstali jsme*
 80 *lužnický lužický* – 84 *Dán...* 30. května 1395 na Hod boží svatodušní; léta českého království počítána jsou od korunovace Václava IV. (1363) a římského království od korunovace římské (1376)

PRÁVA ZEMSKÁ ČESKÁ ONDŘEJE Z DUBÉ

Na rozhraní 14. a 15. století napsal nejvyšší sudí království českého Ondřej z Dubé spis o českém právu. Je to první česká právní kniha od autora, jehož jméno známe a který měl nadto vynikající postavení mezi svými vrstevníky. Ondřej pocházel ze staré středověké šlechty, která měla v Posázaví značné statky. Jak Karel IV., tak i jeho syn Václav IV. přibrali Ondřeje do své rady, v níž setrval, i když se později pro spor s panským stavem musil vzdát úřadu. Ondřejovo dílo uchovává bohaté zkušenosti právníka i politika. Autor čerpal mnoho poučení z dřívějších spisů, zvláště z Řádu práva zemského, ale vždy, když je cituje, staví se k nim kriticky. Tím se Ondřejova Práva, která kdysi mylně byla zvána Výklad na právo zemské, příznivě liší od Řádu, který má ráz sbírky polouřední. Již v úvodě Ondřej vystupuje jako karatel tehdejších poměrů, a uvědomíme-li si, že Ondřej z Dubé byl nesporným svědkem prvních vystoupení Mistra Jana Husi (3. července 1411 se zúčastnil jako svědek v rozepři Husově mezi arcibiskupem a universitou), lze zařadit i tohoto starého rádce dvou králů mezi bojovníky za očistu tehdejšího veřejného života.

Ondřej zahajuje knihu Přípisem (čl. 1), na který navazují články předmluvy, poučující hlavně o nejvyšších úřednících (čl. 2-9):

- (1) Najosviecenějšíemu kniežeti, pánu a panu Václavovi, římskému vždy řííš rozmožiteli a českému králi, mému králi milostivému a koruny české dědici přirozenému. Já Ondřej starší z Dubé službu svú poníženú a hotovú ku poslušenství tvé velebnosti, pane a králi muoj milostivý, v tom jakožto tvój věrný, z tvé koruny české přirozenú věrú poddaný, k tvé cti a k tvému i všie země české počestnému i k obecnému dobrému psal sem pamět svú, jež jsem ot svých předkuov a od mnohých starých pánuov, ješto jsú české země právo milovali, a sám jsa mnoho let v úřadu sudieho najvyššieho za tvého otce i za tebe se naučil, vedl i držal svými věrnými tovařiši i s jinými toho času úředníky najviev proto, aby ta ctná práva a zemský řád se mnú starším člověkem neminula. Neboť mním, že málo jest pánuov českých již pohriechu, by pomněli, co jsú jich otcové za právo měli a nepomniec, ani vědúc, vedú každý k své vuoli, své mysli i zámysli v těch úradiech nemilostivě groš dobývajíc mimo staré ustavenie. A skrze to se koruna česká rytiefuov a panoši

a najviece na poslušensťtví, ty na svém panství, obec duchovních i světských na cti
15 i na sboží, chudí sirotci na svém právu, právo české na svém zřízení jsou velice ob-
meškáni. A na koho křik obecný než na tě? Na koho k bohu žaloba než na tě?
O kom zlá paměť než o tobě? A ty toho muožeš otbyti a vinen tiem nebýti, jedno
přijma naučení, učiň svú snažnost. Komuž úřady dáš nebo dals a přísahu od nich
přijímáš, kaž ať pravdu božskou vedú a v tej pravdě právo staré obyčejně vedúc,
20 bez zámyslu nových práv, ať v tom grošě nehledají mimo ustavenie staré a ještě
v tom ustavení milost činiti a stran nedržeti . . .

(2) . . . hotovi jsou každému k jeho potřebě vždycky, nebo za to mají. Také
kaž, ať o svú věc sami před se nepohonie lidí jich, také ať mladší u sebe lidských po-
ručníkuov nechovají, ještě přě vedú a tajně s nimi rady mají. Kaž také, tvých nápa-
25 duov spravedlivých ať jsou pilní podlé práva, kdež jsi neb kto po tobě jest práv, ať
se jemu nedlí, kdež práv nejsi. Ale pro tvój pokřik ať ihned konec bude pověden
k tvému, aby najprvé dosti měl. Takový okřik ovšem v súde zemském stavuj pilně
skrže své úředníky, neb kdež úředník svého pána omlúvá a svým pánem sebe ne-
omlúvá, dobrěť jest! Ale kdež die úředník: „mnú to nenie“ a pán mlčí, zlé znamenie.
30 Protož ty slúp a světlost spravedlnosti všie a pomsta zlých, vystřichaj se, milý,
skrže své úřady. Všem jsi pánóm pán, všems chytrcuom múdr, všems bezprávu-
cuom osidlo, všems dobrým míl a pravý boží dar. Pravímť také, ač by tvoji úřed-
níci přísězní od tebe přikázanie vezmúc snad toho tak nevedli, jaks ty kázal, okřik
máš, jakož i dnes jde o každý neřád, rozkažiž své věrné radě, ať to ohledají a navedú
35 z horšieho v lepšíe. Pane milý, coť píši nebo psáti budu, tohoť se nelekám mluviti
i hlásati před každým člověkem, neb pro jiné nečiním než pro tvú čest a pro obecné
české země dobré.

(3) Čtyřiet jsou úředníci od tebe v zemském řádu ustavení, ještě slová naj-
vyšší, neb jsou od tebe, nejvyššieho pána, ustaveni k tvému a tvé koruny i všie české
40 země ku pokoji i ku počestnému zvolení a jejich úřadové jsou nadáni, aby v tom, což
jim jest poručeno, tobě napřěd a potom chudému i bohatému pravdu činili. A což
páni odsúdie neb což se lidé svolé dobrovolně, ta jim paměť poručena. Tu píši
v knihy, ještě slová dsky, skrže své písarě. Ti páni od tebe úřady mají anebo přijí-
mají a tobě přísahají věrni býti tobě i všie české zemi. Od tebe čest mají a sbožie, od
45 tebe a od obce groš určený za svú práci. Třie z nich mají býti páni urození: purkrabie
pražský, komorník najvyšší a sudí najvyšší. Ale čtvrtý, písar najvyšší, nemá býti
pán urozený, ale člověk obecný, dobrý, zachovalý a k tomu v tom dobrě umělý . . .

(9) . . . Chceš-liž křiku obecnieho prázdien býti, ote všie obce užitečný díel
mieti, svolaje pány, kažiz jim to čisti a činiti a ustanov, své úředníky vystrč z rady, a
50 vynes to obci za svého sdravie, budeš šťasten na těle i na duši. A chceš-li slyšeti,
neb své radě kaž, ukážiť mnoho v úřadě, ještěť jest bráno za kopu deset a za deset
sto, jehož se pomstíš nad těmi, od kohož okřik máš. A ráčíš-li mě slyšeti samého,
ještěť chci viece tvého užitečného a počestného praviti.

(10) Právo zemské české jest dávno nalezené, ještě od pohanství a nejviece
55 od Přemysla oráčě a od těch pánov, kteříž jsou té chvíle byli. A toho jest jistý důvod

nebo mnoho obyčejův pohanských v něm jest držáno, jako očista železem horúcím aneb uvržení na vodu. A ten obyčej stál bez přietrži až do císařů Karla a do kněze arcibiskupa Arnešta, prvního pražského. Ten jest císař s plnou radou arcibiskupa i všech pánův a zeman obyčej rušil, že jedno žaloby mají v sobě tři škody mieti a nic více a pohnaný má samou přísahu odbyti původu. Ale ještě to drží úřad se zmatkem. Ta přísaha má býti podle řádu a způsobu žalob, jakž se dole píše.

(11) To zemské právo tak, jakž jest pod českou korunu, na tři se dělí: jedno jest, ješto upřímo na královu stolicí hledí, jimžto jest král od pánův z dávna nadán ku polepšení jeho důstojenství. To jest súd dvorský, ješto také své úředníky i dsky má, o němž tuto psáti nechci, neb o to nejsem tázán. A ten úřad se dělí od zemského svobodného soudu, neb jinak k tomu lidi pohonie a jinak k svobodnému, i jiní jsou obyčejí. Panským také povolením města, klášterí i rozliční služebníci jsou rozličně od soudu zemského vyňati, o němž ovšem tuto mlčím. Druhé právo jest duchovníe, v němž způsob právy duchovními pod mocí arcibiskupovu jde, o němž tuto také mlčeti chci.

(12) Ale o třetí, točíš o zemském právu svobodném tuto chci psáti, že jest to právo v svém ustavení tak bylo i má býti svobodné, že žádný člověk, počnúc od krále až do tkáčete, kromě napřed psaných nemohl se toho práva vydržeti neb zniknutí pro žádnou věc a nejvíce o dědinu svobodnou každý mohl připraven býti právem před pány a na jejich soudu a nálezu dosti jmiati, tolik jedno vyjímuce svobodství královo. A to svobodství úřad pražský úplně vie, v čem a kterak má právo veda králi o kom uvěřiti. A proto slóve svobodné, neb ty časy dřevnie nález panský moc jmel proti člověku každému a byl držán, a ktož proti právu obyčejí odbíjejí neb othánie právo, co učinil, toho sú páni mstili velmi skutečně. Ale tyto časy mstie jedno řečí a skutci jsou mrtvi. Dřevnie časy, ktož před úřadem slovem neb řečí zavinil, ihned u věži vsazen byl. A ktož svůj braň obnažil, ruka jemu byla utata. A ktož ranil neb skutkem udeřil, hlava jemu na prahu, kdež právo bylo, ihned sřata. A to ten dobrý císař Karel své časy věrně do smrti vedl. Proto bylo právo svobodné, nebo jeho ruka svobodná bránila. Ale již jest robotné, neb právo vedúc, náklady činiec, pomoci a obrany ot práva nemají. Buď toho bohu žel a dobrým lidem!

(13) Na tom také právu svobodném o každou věc, buď o dědinu, o dluh, o škodu, nepřiezeň, mord, násilí, podávenie, únos neb oč koli každý člověk má dosti jmiati, jiných všech věcí neb pomst nechaje pod pokutu cti, viery a vyhnání z země za zhůbci a zloděje zemského a pod ztracením svého statku všeho i nápadu, jakožto panský obecný nález svědčí a ve dskách zemských popsán jest. Ale pohřiechu již mnozí práva nechavše, jinak svůj vůli vedú. A proč to? Jedno, že vina pomsty nemá a kdež vina lehce sejde, tuť ráda vuole zlá panuje, nad níž by vždy pomsta měla býti.

(14) Ktož pak chce svého dobytí právem tím svobodným zemským a z panského počestného řádu nevyjiti, ten má takto učiniti o každou věc neb nehodu, což se jemu od jeho děje protivníka: jdi u Praze v ten dvůr, kdež dsky zemské a stolice

úředníkóv pražských jsú, a tu písaře nalezne, jenž ty věci potřebné jedná a také starostu komorníkovu, ješto je jakožto posly všie země vydává. A tu podlé jich rady
100 k své potřebě, jakž tvá pravda záleží, žádaj komorníka na pónon. Ten hned bude dán. A ty pónon vlož ve dsky k roku, kterýž tobě písař povie, a pak na ten rok stój a učiň tak, jakž budeš naučen, řečníka sobě dobuda. A bude-liť rok tvého svědčení jalový, to jest kromě rokóv, na nichž žaloby prochodie, ale podlé naučení rok sobě opravíš k těm rokóm, v nichž žaloby jdú. A tu pak na ty roky kaž ot sebe žalovati,
105 jakž tvá přě záleží. Ale že podlé příčiny mnohých vin mnoho jest žalob jiných a jiných a také pónonové rozliční, to chci, ihned počna od pónonu do svědčení a od svědčení do žaloby a ot žaloby do přě ztracenie aneb do přísahy pořád psáti podlé mého malého smysla, což sem o tom slyšal, vídal a svú rukú psal. A prosím, by mi bylo tolik věřeno, dokudž naučení lepšieho nebude.

110 (15) Jsú rozliční pónonové. Někteří z dědin dědičských, druzí z zástavných nebo z věn, jiní z rozličných násilí, jakožto z mordu, z výboje, z podávenie panenského neb vdovieho, z únosu, z zlata ukradenie, z kobylého pole, z velikého dluhu neb základu i z jiných věcí, jenžto jdú k dědičství neb poslúpenství. A ti všichni pónoni jdú trojím pónonem, ale jinak a jinak, jakož dole psáno bude, kromě žen
115 vdov, jímžto právo z milosti panské jest dáno, aby jedniem pónonem z své zástavy věnné mohly pohoniti k svým dskám, ač ve dskách mají. Pakli jměly s stúpením před lidmi svatebními, tehda také musie trojím pónonem pohoniti. Neb opět, ač by stav svůj proměnila vdova která a muži vložila ve dsky, tehda musí muž pohoniti pónonem trojím. A ten každý trój pónon nejmá potřeby, by byl osvědčován sudie-
120 mu neb komorník druhu, neb jiného svědečství potřebuje. A kterak se ti třie pónonové mají konati, to starosta komorníčí jmá věděti, v kterých nedělách neb k kterým rokóm. Toho se jedno vystřieci, aby ižádný z těch tří pónonóv pónon nejměl méně k svědčení dvú nedělí a výše šesti. A tak ot suchých dní do suchých dní uplně mají třie zběhnúti pónonové a pak kterak který jde neb jíti má pónon, slyš dole.

125 (19) Ale k těmto pónonóm také trojím o mord, o únos, o podávenie panen neb vdov jdú při pónoniech jiná ohrazenie neb opovědi. Najprvé o hlavu nebo o mordu, když se ot koho stane čiemu otci, bratru neb strýci neb strýčenci neb jinému po meči přieteli, když se mord stane, jest potřeba, aby ihned utekl se k úřadu a ku purkrabí pražskému obžalovati toho skutku a od úřada komorníka prositi na
130 ohlédanie toho mordu, kdy se stal a kterými ranami a může-li rúcho krvavé mieti, to okázati. A též o únos komorník má slyšeti súsedy, kde panna neb vdova byla, byl-li úp, křik neb které dobývanie z tvrze neb z chalupy neb na cestě svobodné. A to když komorník obé sezná, tehda tepruv potom pónon má jíti trój, jakož právo. A když přijde svědčení, tehda rúcho krvavé okázati před úřadem a s ním se třikrát
135 opověděti ráno, v poledne a k večeru a ta opověd má býti i před úřadem i před pražským purkrabí. A to pówod činiti má tři dni pořád a vždy tak. Ale o únos má ta paní unesená postavena býti před úřadem a jejie vyznánie znamenáno od písaře a má hned do súdu panského dána býti k sv. Jiří abatyši a tu má chována býti do panského súdu. A má jie abatyšě tak chovati, aby s ní žádný mluviti nemohl s žádně

140 strany. A když súd přijde a páni sedú na súdĕ, tu má ta paní státi a z svého násilĕ
žalovati po řečníku a říeci, že jest její slovo. Nález pak na panské milosti. O hlavu
a o mord též jedno krvavé rúcho ukázati před pány aneb svědečstvie komorníciĕ.

(21) O podávenie týž běh, jedno povyk dovésti, a žaluje-li ona na svého ná-
silníka, má jemu hlavu stieti. Paklí otec žaluje pro dceru, tehda obĕma hlavu setní,
145 když ona se sezná, že jest to učinil s její volí. Ale to jest staré právo, mohú páni
spolu jinak naléztí.

(27) O hlavu takto jest žaloba: „Petr z Vřeščan žaluje na Jana z Trnové, že
jemu zabil otce jeho Petra z Klení na mírné cestĕ bezprávnĕ a prosí práva.“ Ale
o přihlavniem dluhu, jenž jest také trój póhon, tak jest žaloba: že „Petr z Brus ža-
150 luje na Jana z Lán, že kdy zabil otce jeho Jana z Luk, při hlavĕ jeho vzal jemu pĕt
set hřiven stříebra. Pří-liť, proši práva.“

(57) Pak jest třeba každému, ktož přísahá neb také přísahu přijímá, těch řečí,
kterĕž písař rotu vydáváje mluví, pamĕtlívu býti. Neb ten, ktož přísahu přijímá,
dopustí-li se, že v ěm řečí, cknutím, neb jinú kterúž koli příčinú přĕkazí, právo své
155 ztratí a právem starým z téhož věčně jeho pohoniti nemož. A o škody bude-li
právem ot něho nařčen, strach mě, když úrad k svědomie má, by póhonu neztratil
a přísahy požití nemohl.

(77) Takť práva póhonná jdú, diel tiem řádem, jakož sem napřed psal, ale že
jest přenesnadné všĕm hlavám jediné hlavĕ dosti učiniti, ostavuje pilnějšie věci
160 múdrosti múdřĕjších. Avšak ještě o náleziĕch panských chci něco psáti, co mě pán
buoh naučí.

(78) Panský nález za starých pánov velmi držán byl a prvĕ by se musilo
mnoho zlého státi, než to, což páni jsú nalezli, by před se nešlo, a také panský nález
také moci byl, že ot něho žádný se otvolati nemohl, ani kdy komu dopuštĕn, kromĕ
165 slýchal sem, že o ěst jsú se někteří, jako pan Mikeš z Potnštajna za ciesařĕ Karla na
říšské volence se otvolal. Ale snad jest bylo, protože jest jemu ciesař i páni přáli.
Ale to právo této země nikdy nebylo, by o kterou věc který zemenín mohl panského
nálezu zniknúti, protože i dnes jmĕl by jich nález pevnĕ držán býti a úředníci větší
i menší mají, což pány bude otsúzeno, svými úřady pomocni býti a najviec purkra-
170 bie pražský, jenž huol moci královú nade vší zemí drží. Abych řekl pravý nález:
toho vždy svědkem býti nesmějí, neb mnoho jest rot přirozených, ješto jsú na se
laskavi a jeden druhému pravdy umienĕné pomáhá snažně. Protož nenie snadno
o tak velikú ustanovenú, obyčĕjnú a přirozenú pravdu co jistého a konečného psáti.
I zdá mi se lépe o to přĕmlĕčti.

(80) Protož také páni dřieve svých nálezov nikdy nepřĕpustili ve dsky zem-
ské klásti, nechtiec tiem hanĕni býti, že o jednu i túž věc neb velmi podobnú jinĕ
a jinĕ nálezý činili.

(88) Může otec synóm dáti diel, když chce, než přátely po meči k tomu přijma
a dlužen jest jim dáti všĕho statku buď poslúpný nebo přidobytý pravý diel, buď
180 na ěmž buď, kromĕ sedĕnie, má napřed do života věno ženy své, rúcho ložnie a
klenoty, což po ženĕ vzal a to všĕ zachovalé, což po jeho smrti ostane, má v rozdiel jíti.

(90) Když syn otce nebo bratr bratra zabie neb hanebně ochromí, podlé starého práva mimo jiné viny svůj díel k jiným bratřím neb sestřím ztratí a nebude-li žádného, ale na krále spadne, a přes to na panském nálezu ostane.

185 (91) Kdež panna se vdá bez otcovy vůle neb po otci bez bratrovy vůle neb poručníkóv, má své věno ztratiti právem starým.

(92) Když která žena ovdovie a chce na svém stolci vdoviem seděti buď s dětmi neb bez dětí, má svého věna požívati, dokadž svého stavu vdovieho nepromění, má svého mocně požívati podlé svých desk, kromě berně obecné zemské, 190 jenž na dědice slušie. A to tak mluvím, nenie-li řádných výmluv ve dskách v tom věně. Pakli jest co vymluveno, a ve dskách výmluva stojí, to má tak držáno býti, jako dsky svědčie.

(99) Může-li král léta dáti sirotku, aby své prodati, dáti aneb zapsati jměl neb mohl? Pravím, že toho k škodě sirotčie učiniti nemož a jestliže by jeho kázáním 195 úřad co zapsal od takého sirotka, an let nemá, když k letóm přijde, nemá jeho nic vázati, než při svém ostati a léta ot krále daná nemají jemu k škodě býti. Nebo to pravím, kterakž koli král právem starým jest nejvyšší poručník sirotkóv, však předčí přirození po meči a dskami zapsaní, ale aby dobřě sirotkóm činili. Také k jich škodě a k jich zlému jim král z práva starého nic dáti nemůže, než toliko svůj nápad. 200 O tom více mluvití nechci.

(106) Páni nalezli, aby voláno bylo ve všech městech i krajinách, aby všichni, ktož jsú přirození zemené české země, byli všichni v zemi, ktož slúžie proti koruně české, o Svátosti přede pány. A více aby ižádný neslúžil ke škodě proti této zemi a koruně, ani jie více hubil. Pakli by ktož kolivěk nepřijeli k tomu času neb ji dále 205 hubili aneb proti niej slúžili, tehdy by ztratil své dědičství i všecken svůj nápad, kterýž by kolivěk v české koruně jměl, buď u otce, u bratřím, u strýcív, po dskách nebo kterak kolivěk. A ty dědiny i ty nápady má král dáti a obrátiti podlé panské rady jakožto otsúzené na zemské dobré. Pakli by vždy slúžili proti koruně anebo koruně škodili přes ten čas, tehdy každý otsúzen jest práva všeho cti jako psanec za 210 zemského škódcí a zloděje . . .

(112) Páni nalezli obecně a Oldřich z Hradce panský potaz vynesl, jestliže by kto druhého nařekl chlapstvem a řekl jemu „chlape“ a on se z toho vyvedl před ofmistrem neb před maršálkem, neb ač by se kto podvolili před purkrabí pražským řádem, jakž země za právo jmá, tehda když se vyvede, tu ihned před ofmistrem neb 215 maršálkem neb purkrabí pražským má jemu říci: „žes selhall“ a ten jemu má toho smlčěti . . .

(118) Dsky zemské nikdy nemají otevřeny býti, než jedno když páni v plném súdě sedie ve čtyřech laviciech, kromě leč by pro králevu potřebu a králova milost chtěla, tehdy má králova milost dsky otevřieti a svú potřebu zdieti, pojma nejvyššieho komorníka a nejvyššieho sudieho a nejvyššieho písaře desk zemských . . . 220

(134) Také páni pravie, že jsú svobodní páni, že mohú z svých nálezóv stálých a v zemské dsky zapsalých, mohú jich přičiniti i ujeti jakožto svobodní páni. A také tak pravie, že nemají psaných práv jmieti, aby se nezpravovali lidé po jich

nálezích. Než dnes jednomu podlé líčení jeho pře k zisku naleznú jemu a o tůž při jinému, ktož svú při a nerozomnějše povie a ne tak rádně podlé řeči líčení své, za ztracenu jemu naleznú.

(154) Takto jest právo: Když kto koho poženě a ten pohnaný bude u Praze a král pošle k úřadu, že jsú ti pohnaní pro jeho službu ostali u něho, aby mohli státi ku právu a zastúpati je jich služebníci. To jest nyní v nově úřad přijal. Tuto jest konec Práv české země etc.

<1> 2 rozmnožitel též množitel, srov. výklad v odd. Čes. listina (4), ř. 1 – 5 věrú věrností – 6 pamět co si po způsobu zemských úředníků zapamatoval, po případě zaznamenal – 8 v úřadu sudieho najvyššieho Ondřej byl jím pravděpodobně od r. 1343 až asi do r. 1394–6 – 11 pomněli pamatovali – 12 zámysl záměr, výmysl – 13 groš dobývající narážka na úplatkářství – 14 na poslušenství na poslušnosti, pokud jde o poslušnost – 15–16 jsú obměškáni jsou zanedbáni – 16 křik obecný veřejný nářek – 17 zlá pamět špatná památka; obyti zbaviti se – 18 učí svú snažnost vynasnaž se – 19 vedú zachovávají; obyčejně podle zvyku

<2> 23 mladší nižší úředníci – 23–24 poručíkuov nechovají nedbají na přimluvcí – 24 nápaduov dědických nároků – 26 nedlí se neodkládá se – 27 okřik pokřik, pomluva; stavuj zastav, překaz – 31 chytrcuom chytrým; bezprávcuom těm, kteří jednají bez práva – 32 osidlo léčka – 34 radě t. j. královské

<3> 38 ustavení O. staví se tu proti pánům za právo krále jmenovati úředníky – 41 pravdu činili konali spravedlnost – 42 svolé dobrovolně se dohodnou – 43 dsky zemské desky – 44 sbožie statky, které úředníci měli od krále – 45 od obce od země; Třie... Ondřejovo stanovisko proti pánům – 47 člověk obecný nešlechtic; umělý znalý

<10> 56 očista... boží soudy, srov. v Řádu práva zem. a v Knize rožmb. (zde na str. 779, 784 – 59 obyčej rušil pražskou synodou r. 1343; tři škody: z účinka (z trestného činu), z příjmu (ze vzetí cizí věci protiprávně), z kázání (z příkazů) náhrady škody – 60 pšovod žalobce; se zmatkem s vázaností na formu soudního řízení, srov. zde též na str. 808.

<11> 63 hledí dbá – 67–68 města... vyňati t. j. různými privilegii, takže měla své vlastní právo (městské, lenní a pod.)

<12> 72 ižádný žádny – 73 do tkáčěte do bezzemka, srov. oddíl o Kn. rožmb. čl. 60 – 73–74 práva vydržěti neb zniknutí nabýti práva časově dlouhým vykonáváním (po př. bez práv. důvodu) nebo právním nárokům uniknouti – 76 svobodství svoboda – 77 dřěvnie dřívější – 78–79 odbijejí neb othánie právo odmítají právo – 80 Dřěvnie časy... srov. Řád práva zem. zvl. čl. 46 a násl. – 82 skutkem skutečně, ve skutečnosti – 83 vedl zachovával – 84 robotné nesvobodné, závislé – 85 náklady činieci dělaljice výdaje

<13> 88 podávenie znásilnění – 90 nápad právní nárok – 92 vina provinění

<14> 97 v ten dvór na hradě pražském – 99 starosta komorníkova představený komorníkův – 100 záleží je, zakládá se – 101 stój dostav se k soudu – 102 řečníka sobě dobuda opatřív si právního rádce, zástupce; svědčenie veřejné vyhlášení púhonu – 103 jalový marný, bezvýsledný – 104 opraviš upraviš

<15> 110 z zástavných (dědín) z dědín daných zástavou – 111 z výboje z loupeže – 112 kobylé pole ohrada pro chov kobyly – 113 základ druh zástavy; poslúpenství posloupnost – 115 zástava věnná záruka věna – 116–117 s stúpením před lidmi svatebními s postoupením před svatebčany – 117 ač jestliže – 120 komorník druh (někdy též komornič druh) místokomorník – 121 komorniči komorníků – 123 suché dny tři dny před druhou nedělí postní, před sv. Trojicí, po Povýšení sv. Kříže a po sv. Lucii; obvyklý soudní termín

<19> 126 ohrazenie neb opovědi výhrady neb odpory; o hlavu o vraždě srov. Řád pr. zem. čl. 85 a násl. – 127 strýčeniec dítě otcova bratra – 128 po meči prieteli příbuznému po otci

- 130 *na ohľadanie* na ohledání, na prohlídku - 132 *úp* úpění, nárek - 135 *opovėdėti se* ohlásiti se; *opovėd* ohlášení - 140 *sedú* sednou si, zasednou

<21> 143 *jedno jen*; *povyk dovėsti* dokázati, že zdvihla pokřik - 145 *sezná se* přízná se; *staré právo* Ondřej zřejmě odkazuje na Řád čl. 84-86, staví se kriticky k němu a upozorňuje, že za jeho doby už se soudí jinak

<27> 147 *žaloba* formulář žalobní pevně stanovený se smyšlenými jmény, místní jsou volena s dávkou vtípu - 148 *na mierné cestě* na pokojné cestě, nikoli ve rvačce a p. - 149 *o přihlavniem dluhu* o loupežné vraždě - 151 *při-lit* popírá-li

<57> 153 *rotu vydávaje* předřikávaje přísěznou formuli - 154 *cknutím ceknutím* - 155 *o škody bude-li... nařčen* nařkne-li ho z utrpění škody - 156 *strach mě* bojím se, mám strach; *k svědomie* k svědectví - 157 *požití* použití

<78> 162 *Panský nález* rozsudek panského soudu - 163 *by před se nešlo* aby se neuskutečnilo - 164 *dopuštěn odpuštěn* - 165 *Mikeš (z Potnštajna)* příhodu si Ondřej dobře nepamatoval, protože by netvrdil, že mu císař přál, neboť Mikeš (Mikuláš), odbojný čes. šlechtic proti Janu Lucemb., zahynul r. 1339, když králevic Karel dobyl hradu Potštejna - 166 *volence* kurfirty, volitele římského císaře - 168 *zmnknúti* uniknouti - 170 *huol...* na znamení práv. řádu, kterou držel v ruce purkrabí jako předseda na zemském soudu - 171 *roty při-rozené* příbuzní rodem - 172 *umieněné* předsevzaté

<80> 175 *nepřěpustiti* nedovoliti

<88> 178 *dáti díel* rozdělití statek, majetek - 179 *poslúpný...* spravedlivý díl podle dědické rodové posloupnosti nebo jinak nabytý - 180 *kromě seděníe* kromě vlastního domovního majetku - 181 *v rozdiel jiti* býti rozděleno

<90> 184 *na krále spadne* ve prospěch krále propadne (v. zde na str. 795 čl. 64)

<92> 189 *podlé svých desk* podle toho, co měla v deskách zapsáno, vloženo - 190 *řád-ných výmluv* řádných dohod

<99> 193 *léta dáti* prohlásiti zletilým, ač ještě nedosáhl hranice zletilosti - 194 *kázáním* příkazem - 195 *k letóm...* t. zv. přirozeným, ke zletilosti - 198 *přirození...* poručníci z přibuzenstva nebo zřízení deskovým zápisem

<106> 201 *páni nalezli* na zemském soudě, a to 18. 2. 1402; *voláno bylo* bylo vyhlášeno - 202 *proti koruně* proti českému státu - 203 *o Svátosti* o dnu Svátosti v pátek po 1. neděli po velikonocích - 204 *ani jie více hubil* ani ji více nehubil

<112> 211 *potaz* nález na soudě z 2. 4. 1410 - 212 *nařekl chlapstvem* nazval chlapem; *chlape* označení pro nesvobodného, poddaného; *on se z toho vyvedl* on se ospravedlnil - 213 *ofmistr* hofmistr; *podvolili se* dohodli se

<118> 217 *dsky...* nález po r. 1402, který provádí to, co bylo řečeno v narovnání Václava IV. s pány, jak je uvedeno v otištěné zde listině Václava IV. (str. 801-803)

<134> 221 *stalý* který se stal - 222 *zapsalý* zapsaný; *přičimíti i ujieti* přidati i ubrati - 223 *psaných práv* odpor proti psaným právům, který vedl také pány proti Majestas Carolina (srov. tam v předmluvě)

<154> 228 *pro jeho službu ostali* zůstali k jeho službě

DESKY ZEMSKÉ A DVORSKÉ

Záhy se jako vynikající právní zařízení vyvinuly v Čechách desky zemské a jejich obdoba, desky dvorské, a na Moravě desky zemské. Byly to knihy pro zápisy práva nejen soukromého, ale i veřejného a vůbec pro všechny zápisy soudní a na zemském sněmu; podle nich se vyvinuly obdobné knihy i ve Slezsku. V Čechách pokročil již ve 14. století jejich vývoj tak daleko, že pro některá jednání byl zápis („vklad“) do desk nutností, takže zápisem do desk vznikaly pro zúčastněné strany práva i povinnosti. Touto nutností a na Moravě aspoň výhodou zápisů deskových se staly české i moravské desky jedinečným